

FRAZER-IMREGH MONIKA (FORD.)
Heinrich Cornelius Agrippa von Nettesheim
az emberi lélekről és az ember méltóságáról
Titkos bölcselet, III. könyv, 37–40. fejezet

37. Az emberi lélekről. Milyen közvetítőkkal kötődik a testhez?

Az emberi lélek egyfajta isteni fény az ige képmására, amelyet az okok oka és az első példa teremtett; Isten szubsztanciája, amelyet egy olyan pecsét alakított, amelynek karaktere az örök ige.¹ Úgyszintén, az emberi lélek egyfajta isteni szubsztancia; oszthatatlan és teljes egészében jelen van a test minden részében. Testetlen teremtője úgy alkotta meg, hogy csak a cselekvő erejétől függjön, az anyag öletől pedig ne.

A lélek szubsztanciális szám, egyöntetű, önmagához visszatérő és racionális; minden testet és anyagi dolgot messze felülmúl.² A benne való részesedés nem anyag szerint való, és nem a földi és sűrű dolgoktól van, hanem a végrehajtó októl ered. Ugyanis nem mennyiségi szám, hanem független minden testi törvénytől; ezért sem nem osztható, sem nem többszörözhető meg. Tehát a lélek egy olyan, az isteni forrásokból kiáradó isteni szubsztancia, amely a számot hozza magával. Nem azt a számot, amely szerint a Teremtő elrendezett minden dolgot, hanem a racionális számot, amely, mivel rendelkezik mindennek az arányával, lehetővé teszi a számára, hogy mindent megértsen.

Ilyen tehát az emberi lélek a platonikusok meglátásai szerint: közvetlenül Istentől tör elő, és megfelelő közvetítők révén kapcsolódik ehhez a sűrűbb testhez.³ Ebből a célból leszállása alkalmával egy légnemű, finom testbe burkolódik be, amelyet a lélek éteri hordozójának hívnak, egyesek pedig a lélek szekerének nevezik. E finom test közvetítésével Isten parancsára, aki a világ középpontja, összeolvad elsőként a szív közepével, amely az emberi test középpontja, és innen szétterjed a test minden részébe és tagjába. Ekkor szekerét természetes hővel köti magához a szívből származó szellem hője révén. E hő révén vegyül a testnedvekkal, azokon keresztül épül be a testrészekbe, és közben mindezekhez igen közel marad, jóllehet egyikből a másikba árad át, miként a tűz hője a levegőre és a vízre ugyanúgy terjed

¹ Lodovico Lazzarelli: Crater Hermetis. In *Lodovico Lazzarelli (1447–1500): The Hermetic Writings and Related Documents*, ed. Wouter J. Haanegraaf, Tempe (AR), Arizona Center for Medieval and Renaissance Studies, 2005, 230.

² Az egész bekezdéshez lásd Francesco Zorzi (Franciscus Georgius): *De harmonia mundi totius cantica tria*. Venetiis, 1525, I, 5, 9, f 90r; III, 2, 1, f16r.

³ Az egész bekezdéshez lásd Ficino: *Theologia Platonica*, X, 2; XVIII, 7. Vö. Platón: *Phaidros*, 246–248; *Timaios*, 41e; *Phaidón*, 107d.

át, habár a levegő adja át a víznek. Így már világos, hogy a test miként zárja magába a halhatatlan lelket a halhatatlan finom testen, tudniillik az éteri hordozón keresztül. Amikor pedig egy betegség vagy baleset során ezek a közvetítők eloldódnak vagy elszakadnak, akkor a lélek minden egyes közvetítőn át összeszedi magát, és visszaárad a szívbe, amely a lélek első befogadója volt. Amikor pedig a szív szelleme elillant, és a hő kihunyt, elhagyja a szívet is, és az ember meghal. Akkor a lélek kirepül éteri hordozójával együtt, és miután kilépett, őrző génuszai és daimónjai követik, és a bíró elé vezetik, ahol miután megszületett a döntés, a jó lelkeket Isten csendesen a megdicsőülésbe vezeti, a gonoszokat pedig egy erőszakos démon a büntetéshez vonsozolja.

*38. Az isteni adományokat az ember felülről,
az egyes egekből és az értelmek rendjéből kapja*

Minden jó forrásából a hét bolygón mint eszközökön keresztül árad minden erény az emberekbe.

A Szaturnuszon át a fennkölt szemlélődés, a mély értelem, a jelentőségteljes megítélés, a szilárd gondolkodás, az állhatatosság és az eltökélt szándék.

A Jupiteren át a rendíthetetlen megfontoltság, a mértékletesség, a jóindulat, a jámborság, a szerénység, az igazságosság, a hűség, a szépség, a vallásosság, az igazságosság, a kegyelmesség, a királyi jelleg.

A Marson át a rettenthetetlen igazságérzet, a kitartó erő és bátorság, a heves lelkesedés, a cselekvés ereje és a letörhetetlen lélek lendületes ereje a gyakorlati dolgokban.

A Napon át a lélek nemessége, a szárnyaló képzelet, a tudás- és tanulási vágy, az érettség, a megfontoltság, a buzgóság, az igazság fénye, a gondolkodás, egyúttal a helyes és helytelen megkülönböztetése, a fénynek a tudatlanság homályától való megtisztítása és a megtalált igazság dicsősége és szeretete, ami minden erény felett uralkodik.

A Vénuszon át a lángoló szeretet, a legédesebb remény, a vágy mozgatóereje, a rend, a bujaság, a szépség, a kellem, a növekedés vágya, a szaporodás vágya.

A Merkúron át az átható hit és a hiszékenység, a világos gondolkodás, az értelmezés és a kifejezés ereje, a szép beszéd súlya, az elme élessége, a gyorsan csapongó gondolkodás és az érzékelés fürgesége.

A Holdon át a békés összhang, a termékenység, a nemzés és a növekedés, valamint a kiteljesedés és az apadás ereje, a szerény mértékletesség, a hit, amely a nyílt és a titkos dolgokban vezérel bennünket, azután a földi dolgokra és az élet ápolására, valamint a magunk és mások gyarapítására való irányultság.

Főként ezeket a befolyásokat kapjuk attól a hét értelemtől, amelyek Isten színe előtt állnak és a lelket azon erények székhelyévé teszik. A bolygók pedig csak a test elrendezését adják, és az emberi szervezetet alkalmassá teszik ezen javak befoga-

dására úgy, hogy azokhoz aránylóvá és azokhoz megfelelővé teszik, és mintegy az értelmek eszközeiként szolgálnak. Azonban Isten mint első ok adja mindennek a befolyást és a gyarapodást is.

Akik a lelkek erényeit és különböző jellemvonásait kutatták, úgy tartják, hogy a lélek természetét és különböző tulajdonságait annak a környezetnek megfelelően veszi fel, amelyet a testbe való leszállásakor átszel, és e tulajdonságokat testükkel éppen a bolygók közvetítésével kötik össze.⁴ Ennek megfelelően úgy hiszik, hogy a jupiteri temperamentummal megáldott testnél a lelket a Jupiter isteni ereje és értelme itatta át, és az alakította; a többi bolygóval pedig hasonlóképpen. Ha a lélek ezen jellemvonásoknak megfelelően jól működött az adott testben, akkor miután megtisztult és kiengesztelődött, visszatér ahhoz az isteni erőhöz, arra a helyre, ahonnan leszállt.

Az embert az angyali rendek is csodálatos erényekkel vértetik fel. Például az angyaloknak köszönhető, hogy az isteni akarat hírnöke és az isteni szándék értelmezője; az arkangyaloknak, hogy uralkodik azokon, akiknek az élére került, „a föld állatain a tenger halain és az ég madarain”;⁵ a Principátusok lehetővé teszik a számára, hogy leigázza a természeti erőket, midőn mindennek az erejét felveszi és mindent magához vonz egy titkos és égfölötti erővel; az Erényektől erőt kap ahhoz, hogy kitartóan küzdjön az igazság és azon jutalom ellenségei ellen, amelyért élethossziglan versenyt futunk; a Hatalmaktól oltalmat ezen emberi hajlék ellenségeivel szemben; az Uralmaktól segítséget, amellyel legyőzhetjük a mindig magunkkal cipelt házi ellenségünket, és elérhetjük a kívánatos célt; a Trónusok tartást adnak nekünk, hatásukra összeszedjük magunkat, és emlékező erőnket amaz örök látványra függesztjük; a Keruboktól az értelmünk fényét, a bölcsesség erejét, a magasrendű ideákat és képeket, amelyek révén az isteni dolgokat szemlélni tudjuk; a Szeráfoktól, hogy a szeretet tökéletesítő tűzében végül hozzájuk kapcsolódjunk.

Ezek a lépések, ezek a lépcsőfokok, amelyeken az emberek könnyedén felfelé haladhatnak az erények bármely nemében, egyfajta természetes összeköttetésnek és pályának köszönhetően, a test és a szellem különféle berendezkedése szerint, azon bolygók és az élükön álló értelmek kedvezése szerint, amelyeknek a test elrendezésében szerepük volt, akiktől a lélek természetét felölti, míg a földre leszáll, ugyanúgy, ahogy a fény felölti annak az üvegnek a színét, amelyen keresztül halad. Segíti még a magasságos teremtő ereje, akitől minden jó származik, és aki nélkül semmi jót és tökéleteset nem lehet elérni.

Ezért hiába fáradoznak mindazok, akik pusztán a természet folyásában, a földi dolgok erejében és kedvezésében bíznak, és úgy vélik, így elérhetik az isteni dolgokat, és azok, akik az egekben vetik meg a lábukat, az égiek támogatásától igyekeznek elnyerni azt, amit egyedül Istentől kaphatnak meg. A földi dolgok ugyanis, mint az állatok, növények, kövek, fémek, erejüket az egetől nyerik, az egek az ér-

⁴ Ettől a bekezdéstől a fejezet végéig vö. Zorzi: i. m. III, 1, 1–2, ff. 2v–3r; I, 6, 32., ff. 123r–v; I, 8, 5, ff. 169r–v; I, 8, 21, f. 183r.

⁵ Teremtés 1:28.

telmektől, ezek pedig a Teremtőtől, akiben minden a legnagyobb erőben létezik megelőzőleg. Miként magában az emberben, a kisebb világban sincsen olyan rész, amely ne felelne meg valamely elemnek, valamely bolygónak, valamely értelemnek és valamely számnak és mértéknek az Első Okban, mint fentebb megmutattuk.

*39. Miként torzulnak a fenti befolyások a földi dolgokban,
még ha jó természetűek is, és miként válnak a rossz dolgok okaivá?*

Mivel minden erő és képesség főntről van, Istentől, az értelmektől és a bolygóktól, akik nem képesek sem tévedni, sem rosszat tenni, szükségszerű, hogy minden rossz és minden, ami csak a földön diszharmonikus és zavaros, nem a befolyás rossz-szaságából, hanem a befogadó rossz állapotából eredjen, ahogyan helyesen zengte Chrysippos:⁶

Mily hamisan vádolja az égi erőt a halandó,
és kesereg, pedig ő maga minden gond okozója
folyvást, hisz mindenkit az önnön tébolya sújt csak.⁷

Ezért mondja a következőket Zeus az istenek gyűlésén Homérosznál, amikor az Orestés megölte Aigisthos esetére emlékezik vissza:⁸

Jaj, csak örökkön az isteneket vádolja az ember:
azt mondják, a csapás mind tőlünk jön, de bizony, hogy
ostoba vétkeikért szenvednek a végzetten is túl;

Amikor tehát az alany romlottsága romlott módon fogadja be a befolyásokat, vagy gyengesége nem képes elviselni az égiek hatékonyságát, akkor az égieknek a zavarral teli anyag által befogadott befolyásából következik az, ami disszonáns, rút és rossz, mindazonáltal azok az égi erők mindig jók maradnak.⁹ Amíg azok önmagukban léteznek, és a fénysugarak adományozójától a szent értelmeken és az egeken keresztül haladnak, és a Holdhoz érkeznek, a befolyásuk jó, és olyan, mint az első lépcsőfokon. Amikor azután egy hitványabb alany befogadja, maga is hitványabbá válik. Akkor ugyanis a befogadó a saját eltérő természete miatt a befolyást különböző módon veszi fel, így a tőle különböző minőségű alanyban a befolyás jellege is megváltozik, és az alannal együtt maga is valamely hatást szenved el. Ezért végül minden az alany által felfogott dolognak valami más lesz az eredménye, mint amit az égiek sugallanak. Tehát a földi dolgokra nézve káros minőség messze távol

⁶ Zorzi: i. m. I, 3, 8–9; ff. 45v–46r.

⁷ Chrysippos: 999. töredék. Frazer-Imregh Monika fordítása.

⁸ Homéros: *Odysseia*, I, 32–34. Devecseri Gábor fordítása.

⁹ Zorzi: i. m. I, 4, 9; ff. 56r–v.

áll az égiek befolyásától. Ezért ahogy a szemgyulladás nem lehet felróni a fénynek, sem a tűzvészt a lángnak, a sebet a fegyvernek, sem a börtönt a bírának, hanem csak azokat lehet hibáztatni, akik ezeket nem jól használják, vagy nem alkalmasak az elviselésükre, úgy az égi befolyások hibáztatását is el kell vetni.

Ennek megfelelően bennünk is, ha a természetünk kellően elrendezett, „minden a javunkra válik”,¹⁰ akiknek a természete azonban rossz elrendezésű, és akikben vétkeik miatt a bennük lévő isteni rész visszaszorult, minden rosszra fordul. Úgyhogy minden bajunk oka a bűn, ami a lelkünk rendezetlenségével és kiegyensúlyozatlanságával egyenlő. Ez ellen pedig – [t. i.] ha rosszul kormányozzuk [életünk], lealázzuk magunkat, és elhajlunk attól, amit az égi befolyások megkövetelnek –, minden fellázad és összezavarodik a mi nagy veszélyünkre. Akkor az emberi testben (amely egyébként a legkiegyensúlyozottabb és a legharmonikusabb összhangban épült fel), zavar támad annak elemei között, rossz testnedvek keletkeznek, és még a jók is rendezetlenné válva és egymástól elkülönülve felváltva gyötrik és kínozzák a testet. Azután egy nagyon heves disszonancia érzékelhető, vagy a testnedvek pangása vagy lecsökkenése miatt (akár egy benső történés akár a túl sok étel miatt, amiből felesleges nedvek keletkeznek), és ugyanezen okból betegségek alakulnak ki, sőt még a lelki szellemek is féktelen viszályba keverednek. Ekkor a máskülönben jó égi befolyások ártalmassá válnak az ilyen emberek számára, mint ahogy a Nap fénye is káros a gyenge szeműeknek.¹¹

Ilyenkor a Szaturnusz szorongást, undort, búskomorságot, eszelősséget, szomorúságot, makacsságot, merevséget, káromlást, reménytelenséget, hazugságot, háborgató szellemeket, kísértetjárást, síri jelenéseket okoz, és a démonok zargatását. A Jupiter pedig ekkor kapzsiságra, a vagyon törvénytelen birtoklására és zsarnokságra bír. A Mars heves erőszakosságra, elvetemült gögre, esztelen vakmerőségre és vad makacsságra indít. A Vénusz a bujaság csalárdságaira, zabolátlan szerelmeskedésre és rút gyönyörökre vesz rá. A Merkúr cselekre, csalásokra, hazugságokra, bajkeverésre és könnyen vétkezésre sarkall. A Hold mindennek bizonytalan kimentelt és az emberi természettel ellenkező dolgokat ad.¹²

Így történhet meg, hogy az ember az égiektől való saját különbözősége miatt fogad be ártalmas dolgokat onnan, ahonnan jótéteményeket kellene kapnia. Ahogy Proklos mondja, az égiekkel való disszonanciájuk miatt kerülnek az emberek a gonosz démonok igája alá is,¹³ akik mintegy Isten szolgálatában gyötrik őket. Akkor zúdul rájuk a „gonosz angyalok csapása”,¹⁴ amíg a kellő megtisztításokkal meg nem békélnek, s az ember vissza nem tér az égi természethez. A tökéletes mágus tehát sok olyan bajt el tud háritani, amelyek a bolygók állásából származnának, mivel

¹⁰ Rómaiaknak 8:28.

¹¹ Zorzi: i. m. I, 3, II; f. 49v.

¹² Zorzi: i. m. III, 1, 3; ff. 3v–4r.

¹³ Proklos: *Commentaria in I Platonis Alcibiadem*, ed. Victor Cousin, Paris, Sautetlet, 1821, 104. Marsilio Ficino: *Opera omnia*, Basileae, Heinrich Peter, 1576, II, 1909.

¹⁴ Zsoltárok 78:49.

megsejti azok természetét, megelőzéssel, óvatossággal és felkészüléssel, hogy azok ne következzenek be, és hogy a nem megfelelő állapotú alany, mint mondtam, ne szenvedjen kárt onnan, ahonnan jótéteményt kellene nyernie.¹⁵

40. *Minden egyes emberbe bele van pecsételve egy isteni jel, amelynek ereje révén képes oda eljutni, hogy csodálatos dolgokat hajtson végre*

Számos tapasztalat bizonyította, hogy az emberben természettől fogva benne rejlik az uralkodás és kényszerítés bizonyos ereje.¹⁶ Hiszen Plinius a tanú rá, hogy az elefánt, amikor egy magányosan sétáló emberrel kerül szembe, állítólag kegyesen és szelíden utat mutat neki. Azt is mondják, hogy szintén az elefánt, amikor az ember lábnyomát észreveszi, még mielőtt az embert meglátta volna, a csapdától való félelmében megijed, megáll, körülnéz és retteg.¹⁷ Ugyanígy a tigris, a legvérszomjasabb vadállat, amikor az embert meglátja, állítólag rögtön elcipeli a kölykeit máshova. Sok ehhez hasonló történetet olvashatunk a különböző szerzőknél, akik vastag köteteket írtak az állatokról. De vajon honnan tudják ezek az állatok, hogy félniük kell az embertől, akit még soha nem láttak? Ha pedig gyakran látták és ismerik, miért félnek tőle, amikor sokkal nagyobbak, erősebbek és gyorsabbak nála? Vajon mi az a természete az embernek, amely oly nagy félelmet kelt az állatokban? Amit egyébként minden természettudós is kutat és kiemel, de annak meghatározását és bizonyítását másokra hagyták.

Ez az tehát, amiről Philostratosnál olvasunk; amikor Tyanai Apollónios látta, hogy egy kisfiú egy hatalmas elefántot vezet, megkérdezte erről Damót, hogy honnan származik az engedelmesség ebben az óriási állatban a gyermek iránt. Ő azt felelte neki, hogy azt a benne működő félelem diktálja, amelyet a Teremtő ültetett belé.¹⁸

Ezt az alacsonyabb rendű teremtmények, vagyis az állatok megérik, és ezért félnek tiszteletteljesen az embertől. Ez mintegy Isten félelmet ébresztő jele, amely bele van az emberbe pecsételve, aminek révén minden alárendelődik, és felette levőnek ismeri el, legyen az egy szolga vagy egy állat. Máskülönbem sem egy gyermek nem terelhetne marhákat vagy elefántokat, sem a király nem töltené el félelemmel a népet, sem a bíró a bűnösöket. Ez a jel abból az isteni ideából került az emberekbe, amelyet a zsidó kabalisták *Pabadnak* hívnak, azaz Isten baljának és kardjának. De nemcsak félelmet keltő jele van az embernek, hanem olyan is, amelynek révén kedvelik. Ennek az ideáját az isteni számokban *Heszédnek* hívják. Ez a kegyességet, illetve Isten jobbját és jogarát jelenti. Ezekből az isteni számokból az értelmek és a

¹⁵ Vö. Pseudo-Ptolemaios: *Centiloquium*, ed. Ae Boer, Leipzig, 1961, 5. sententia, 38.

¹⁶ Az egész fejezetre vonatkozóan Zorzi: i. m. III, 4, 7–8.; ff. 45v–46r.

¹⁷ Plinius: *Naturalis historia*, VIII, 4, 9–10.

¹⁸ Philostratos: *Vita Apollonii*, II, 11–16. Philostratus: *Vita Apollonii Thyanaei*, ed. Fred C. Conybeare. London – Cambridge (Mass.), Heinemann, 1960, 140–144.

bolygók révén pecséték és jelek nyomódnak belénk, mindenkibe a saját képessége és tisztasága szerint. Ezek a jelek az első emberben kétségkívül teljes épségükben és teljességükben jelen voltak, amikor is minden élőlény békésen és szelíden odavonzva és a félelemtől leigázva mint urához járult elébe, hogy nekik nevet adjon.¹⁹ Azonban a bűnbeesés után minden utódával együtt elesett ettől a méltóságtól. Mindazonáltal nem szűnt meg teljesen bennünk az a jel. Hanem minél súlyosabban vétkezik valaki, annál távolabb esik ezektől az isteni jelektől, és kevesebbet kap belőlük; így ahonnan jóindulatot és tiszteletet kellene kapnia, ő maga esik mások szolgátságába, és félni fog az állatoktól, az emberektől és a démonoktól. Ezt élte át Káin félelmében, amikor azt mondta az Úrnak: „bárki megölhet, aki rám talál”, tudniillik az állatoktól és a démonoktól rettegett, nem annyira az emberektől, mert azok még nagyon kevesen voltak. Hajdan sokan, akik ártatlanul éltek, és példásan viselték magukat, még élvezhették azt az engedelmisséget és hatalmat, mint például Sámson,²⁰ Dávid²¹ és Dániel²² az oroszlánokon, Elizeus a medvéken,²³ Pál a viperán.²⁴ Sok remete élt a pusztákban, vadállatok üregeiben és barlangjaiban, akik nem féltek, és semmi bajuk nem esett. Ugyanis miként az az isteni jel a bűn révén elhomályosul, úgy a megtisztulás és a bűn kiengesztelése után újra egyre inkább felfénylik.

¹⁹ Teremtés 2:19–20.

²⁰ Bírák 14:5–6.

²¹ Sámuel 17:37.

²² Dániel, 6:1–24.

²³ 2Királyok 2:24.

²⁴ Apostolok cselekedetei 28:3–6.